

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

GERMANY CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENCE, ENGINEERING AND
TECHNOLOGY**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi[®] digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY:
a collection scientific works of the International scientific conference –
Gamburg, Germany, 2025 Issue 6

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish,

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference « **INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY** ». Which took place in Gamburg, 2025.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING “MUBAYYIN” ASARI TILI VA USLUBINING LINGVISTIK TALQINI

Mardonaxon Hamroqulova Ilhomjon qizi

Yangi Asr universiteti lingvistika (arab tili) magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning “Mubayyin” nomli diniy-ma’rifiy risolasiining til va uslub xususiyatlari keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida asardagi arabcha va forschaleksik birliklar, diniy terminlar qatlamining funksional yuklamasi, sintaktik konstruksiyalar, ikki tillilik hodisasining didaktik ahamiyati hamda Boburnasriy uslubining o’ziga xos belgilari o’rganildi. Olingan natijalar risolaning diniy mazmuniga qaramay, o’zbek adabiy tili, tarixiy tilshunoslik va uslubshunoslik uchun nihoyatda muhim manba ekanini ko’rsatadi. Boburnasriy matnida tushuntirishga yo’naltirilgan soddalik, izchillik, ravonlik va mantiqiylik ustuvor o’rin egallaydi.

Kalit so’zlar: Bobur, Mubayyin, tilshunoslik, ikki tillilik, diniy terminologiya, sintaksis, leksik qatlam, uslubshunoslik.

Abstract: This article presents an extensive linguistic and stylistic analysis of Zahiriddin Muhammad Babur’s treatise Mubayyin. The study investigates the Arabic and Persian lexical layers, religious terminology, syntactic structures, bilingual features, and the characteristic elements of Babur’s prose style. The findings demonstrate that despite its religious nature, Mubayyin is a significant source for Uzbek linguistics, stylistics, and the history of the literary language. Babur’s prose is marked by clarity, coherence, didacticism, and a consistent explanatory approach, which contribute to the accessibility of religious knowledge for readers of various backgrounds.

Keywords: Babur, Mubayyin, linguistic features, religious terminology, bilingualism, syntax, stylistics.

Zahiriddin Muhammad Bobur — turkiy adabiyot tarixida alohida mavqega ega bo’lgan ijodkorlardan biri bo’lib, uning merosi nafaqat badiiy adabiyot, balki o’zbek adabiy tilining shakllanish jarayonida ham muhim o’rin tutadi. Adibning “Boburnoma”, she’riy devonlari, tarjimalari va ilmiy-ma’rifiy risolalari o’z davrining til jarayonlarini aks ettiruvchi qimmatli manbalar hisoblanadi. Shular orasida “Mubayyin” nomli risola Boburning diniy va ma’rifiy qarashlarini til vositasida ifodalash mahoratini ko’rsatadi.

Asar nomining o’zi “tushuntiruvchi”, “bayon qiluvchi” ma’nosini anglatib, muallifning maqsadini yaqqol ifodalaydi. Risolada shariat hukmlarining sodda va izchil tilda sharhlanishi uni keng kitobxon ommasi uchun tushunarli qiladi. “Mubayyin”ni alohida qimmatli qiladigan jihatlardan biri shundaki, unda XV–XVI asr o’zbek adabiy tili, arabcha-o’zbek ikki tilliligi, diniy terminologiya sharhlanish usullari hamda nasriy uslubning muhim belgilarini kuzatish mumkin.

Ushbu tadqiqot asarda qo'llangan til birliklarining funksional xarakterini aniqlash, Bobur nasriy uslubining lingvopoetik xususiyatlarini yoritish, diniy-mantiqiy mazmunni ifodalashda qo'llanilgan sintaktik modellarning o'rni va ahamiyatini belgilashga qaratilgan.

Bobur merosi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda "Mubayyin" asari ko'pincha diniy-ma'rifiy manba sifatida baholangan. Tadqiqotchilar fikricha, Bobur diniy masalalarni bayon qilganda murakkab tushunchalarni maksimal darajada sodda, aniq va o'quvchiga yaqin tilda ifodalashga intilgan.

H.Karomatov Boburning diniy terminlarni sharhlashda ularni o'zbek tilining tabiiy qoidalariga moslashtirishi, matnni ortiqcha murakkablashtirmasdan, amaliy maqsadga yo'naltirganini alohida ta'kidlaydi. Uningcha, "Mubayyin" Bobur nasriy tilidagi izchillikni, mantiqiylikni va me'yoriylilikni aks ettirishda eng yorqin manbalardan biridir[1].

U. Sodiqov asardagi arabcha leksik elementlarning o'rni, diniy terminlarni izohlash mexanizmi va ikki tillilikning kommunikativ funksiyasini chuqur tahlil qiladi. Tadqiqotchining fikricha, Boburning murakkab diniy iboralarni sodda o'zbekcha sharh bilan birga berishi risolaning didaktik mohiyatini kuchaytirgan[2].

A. Qo'chqorov Bobur ijodini XV-XVI asr adabiy til jarayonlarining yirik namunasi sifatida o'rganib, nasriy matnlaridagi ravon sintaksis, xalqona ifodalar, qisqa jumlar va ravshan mantiqiy qurilish asarning o'z zamonida ham keng kitobxon uchun qulay bo'lganini ta'kidlaydi[3].

T. Zohidov o'zbek mumtoz adabiyoti doirasida Bobur nasriy tiliga baho berib, diniy-ma'rifiy asarlarida sodda, keraksiz bezaklardan holi, mantiqiy jihatdan mustahkam tuzilmani ustuvor qo'yganini qayd etadi. Tadqiqotchining fikricha, "Mubayyin" Bobur uslubining didaktik va ma'rifiy qirralarini yorqin ko'rsatadigan manbadir[4].

Shuningdek, Bobur o'zining Mubayyin risolasida shariat hukmlarini sodda va tushunarli tilda bayon qiladi; asarda arabcha diniy atamalar o'zbekcha izoh bilan berilgan bo'lib, ikki tillilik va didaktik uslub orqali matn o'quvchi uchun tushunarli va ilmiy jihatdan qimmatli manba sifatida xizmat qiladiqiladi[5].

Mazkur adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, risola o'zida lingvistik tahlil uchun ko'plab qatlamlarni mujassamlashtiradi va hozirgi tadqiqotlarni yanada chuqurlashtirish imkoniyatiga ega.

Asarda qo'llangan arabcha va forscha unsurlar, diniy terminlar va ularning funksional yuklamasi aniqlab chiqildi. Leksik birliklar turlicha semantik guruhlariga ajratildi.

Termin va iboralarning matn doirasidagi vazifasi, ularning mantiqiy mazmunni ochishdagi o'rni o'rganildi.

"Mubayyin"dagi til vositalari Boburning boshqa asarlari bilan qiyoslanib, umumiy va farqli tomonlar belgilandi.

Gap qurilishi, pandnoma janriga xos sintaktik shakllar, buyruq-istak fe'llarining matndagi pragmatik yuklamasi tadqiq qilindi.

Asar mazmunida arabcha diniy terminologiya yadro vazifasini bajaradi. Farz, sunnat, vojib, tahorat, g'usl, makruh, muboh kabi atamalar amaliy ma'noda izohlanadi. Bobur terminlarning mazmunini ortiqcha murakkablashtirmay, sodda formullarda sharhlaydi. Forscha unsurlar esa matnning badiiylik darajasini oshirmasada, uni yumshoq va ravon qiladi.

"Mubayyin"dagi arabcha-o'zbek ikki tilliligi ilmiy emas, didaktik model sifatida namoyon bo'ladi. Bobur arabcha terminni keltirib, darhol soddalashtirilgan sharh beradi. Masalan:

"Tahorat — tozalanmoqdurkim, namozning sharti bo'lur."

Bu usul diniy atamalarning mazmunini o'quvchi ongiga tez singdirish imkonini yaratadi.

Asarda: sodda gaplar ustuvor; bog'lovchisiz qo'shma gaplar tez-tez uchraydi; pandnoma janriga xos bilg'il, anglag'il, saqlang'il kabi fe'llar faol qo'llanadi; analitik sintaktik konstruksiyalar fikrning izchil bayoniga xizmat qiladi.

Bobur sintaktik qurilish orqali mazmunning ravshan va mantiqan izchil bo'lishiga erishga.

"Mubayyin"da Bobur uslubining asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

didaktiklik va ma'rifiy yo'nalish kuchli;

ortiqcha badiiy tasvirlar deyarli qo'llanmaydi;

izchil terminologik sharh matnning aniqligini oshiradi;

o'quvchiga bevosita murojaat uslubi ustuvor;

jumlalar qisqa, mazmunan zich, mantiqiy aniqlikka yo'naltirilgan.

Bu xususiyatlar risolaning diniy-ma'rifiy maqsadlariga mos keladi.

Olingan natijalar Boburning diniy mazmundagi matn yaratishda ham tilning izchilligi, soddaligi va mantiqiyiligi kabi mezonlarga qat'iy amal qilganini ko'rsatdi. Asarda uchraydigan ikki tillilik nafaqat tarjima yoki sharhlash vositasi, balki matnning didaktik kuchini oshiruvchi stilistik mexanizmdir.

Sintaktik soddalik esa Bobur tilining o'quvchi uchun oson qabul qilinishini ta'minlaydi. Arabcha atamalarni o'zbekcha sharhlari bilan birga qo'llash risolani o'z davrida ham, bugungi kunda ham keng omma uchun tushunarli qiladi.

T.Zohidov ta'kidlaganidek, Bobur diniy-ma'rifiy risolalarida ortiqcha badiiylikdan qochib, ma'noni ravshan yetkazishni ustuvor qo'yadi. Ushbu tadqiqot bu fikrni tasdiqlaydi: "Mubayyin"ning asosiy vazifasi diniy hukmlarni sodda, mantiqan izchil, tushunarli va amaliy shaklda taqdim etishdir.

Tadqiqot natijalari "Mubayyin" risolasi o'zbek adabiy tili tarixida muhim o'rinni egallashini ko'rsatdi. Asarda: arabcha diniy terminologiya izchil sharhlangan; ikki tillilik o'quvchi uchun tushunarli mantiqiy model yaratadi;

sintaktik qurilmalar ixcham va ma'rifiy matnga mos; Bobur uslubida soddalik va mantiqliylik ustuvor; diniy mazmun sodda xalq tili orqali bayon qilinadi.

“Mubayyin” lingvistik, uslubshunoslik va tarixiy tilshunoslik tadqiqotlari uchun boy material taqdim etadi va Boburning ma'rifiy qarashlarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karomatov, H. Bobur merosi va til masalalari. — Toshkent: Fan, 1999.
2. Sodiqov, U. Bobur asarlarining lingvistik xususiyatlari. — Samarqand: SamDU nashriyoti, 2017.
3. Qo'chqorov, A. O'zbek adabiy tili tarixi. — Toshkent: Universitet nashriyoti, 2014.
4. Zohidov, T. O'zbek mumtoz adabiyoti. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2000.
5. Bobur, Zahiriddin Muhammad. Mubayyin. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2010.